

Büntetés-végrehajtási jogi kodifikáció a rendszerváltás után, avagy negyedszázados az 1993. évi börtönügyi novella

PALLO József¹

Negyed évszázada lépett hatályba az 1993. évi börtönügyi novella. Kiemelkedő jelentőségű jogszabályról van szó, amely a magyar börtönügyet igyekezett felzárkóztatni az európai normák közé. A szerző a korabeli társadalmi és jogi viszonyokat megvizsgálva mutatja be a kodifikáció főbb eseményeit, a jogszabály fontosabb rendelkezéseit és elemzi hosszabb távú hatásait is. Megállapítja, hogy a korszerű börtönfilozófia felemás hatást tudott csak elérni a magyar jogfejlődésben.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtási törvény, évforduló, 1993, reintegráció, alapelvek, tapasztalatok

A modernizációs törekvések mozgatórugói a rendszerváltás határán

Az 1989-es rendszerváltás után a társadalom és a tudomány valamennyi területén felpezsdült az élet, és a közjogi berendezkedés átalakítása ösztönzőleg hatott a jogtudományra. A büntetés-végrehajtási jogban is egyértelművé vált annak az eszmének a térhódítása, amely fókuszában az állt, hogy a magyar normákat az európai értékekhez kell közelíteni. A büntetés-végrehajtási jog tekintetében az egyik első figyelemfelhívás már a rendszerváltozás eufórikus első napjaiban napvilágot látott, amikor elismert szakemberek adtak hangot a változtatás szükségességének. Gondolataikat így fogalmazták meg: „[...] a jogpolitika, a magyar igazságszolgáltatás megújulásának folyamatában nyújtson támogatást a büntetés-végrehajtási jog elvi, elméleti és gyakorlati kérdéseinek a szélesebb szakmai, társadalmi nyilvánosság elé tárásában.”² Az elmélet sürgetésének oka az a felismerés volt, hogy a büntetés-végrehajtási jog egyre nagyobb szerepet játszott a tágabb értelemben vett büntető eljárásjogban és a büntető felelősségre vonás rendszerében, ugyanakkor e jogág kimunkálása, fontossága ellenére, elmaradt a társjogágakhoz képest. Határozott kívánalomként fogalmazódott meg, hogy „minden ál-

¹ PALLO József PhD, bv. ezredes, bv. főtanácsos, NKE Rendészettudományi Kar
József PALLO PhD, correctional colonel, head adviser, associate professor, NUPS Faculty of Law Enforcement
orcid.org/0000-0002-9801-2995, pallo.jozsef@uni-nke.hu

² Kabódi et al. (1989) 19.

lampolgári jog és kötelességmódosulását, (így a büntetés-végrehajtás miatt történőt is) törvényben kell szabályozni.”³

Ahhoz, hogy e kedvező folyamat megindulhasson, szükség volt a büntetés-végrehajtási jog tudományos igényű, széles látókörű művelésére. A tárgyalt időszak egyik legkiemelkedőbb szakmai tanulmánya Vókó György tollából született meg, aki ugyancsak a büntetés-végrehajtási jog önállósága és fejlesztésének megkerülhetetlensége mellett foglalt állást. Megállapította, hogy a „végrehajtási szabályozás fő sajátossága realizálni a büntetés, a büntetőjogi intézkedés és egyéb eljárási kényszerintézkedések végrehajtásának céljait, feladatait. Nem lehet az önkényesség eszköze, mindig a jogszabályoknak megfelelően, a törvényesség betartásával kell teljesítenie funkcióját.”⁴ Vókó professzor gondolatai Jescheck axiómáját juttatják az eszünkbe, amely szerint „a büntetőjog kriminológia nélkül vak, a kriminológia büntetőjog nélkül parttalan”.⁵ Mindezt úgy lehet tovább értelmezni, hogy a büntetőjog a büntető eljárásjog nélkül vak, viszont azok nélküle parttalaná válnak. Szerencsésnek mondható, hogy a jogalkotás a későbbiekben ezt, mintegy zsinórmértéket, jól alkalmazta és a kodifikációs munka ennek szellemében indult meg.

A pozitív hatások, a változtatás akarata jól észlelhető volt a teljes magyar jogalkotásban, hiszen évi száznál több törvény született, amelyből számos a büntetőjogot érintette és ezekben már jól kitapinthatóan jelen volt az új büntetőpolitika és filozófia csírája. Mindenekelőtt a büntetési rendszer átalakítására, egyszerűsítésére került sor az 1991-es Btk. novellával, a büntetési rendszerből kikerült a halálbüntetés (az emberi élet védelme), az úgynevezett munkabüntetések ([szigorított] javító-nevelő munka) és az új büntetési nemként a szabadságvesztés alternatívájaként bevezették a közérdekű munkát. A dekriminalizáció jegyében többek között megszűnt a közveszélyes munkakerülés és az üzletszerű kéjelgés bűncselekményi minősítése. Jelentősen változtak a bűncselekmények büntetési tételei, illetőleg a büntetés kiszabásakor figyelembe vehető enyhítő, súlyosbító és minősítési körülmények, kedvezőbb lett a visszaesés, a mentesítés törvényi megítélése. A büntetőjog reformjának egyik fő elemeként jól kitapinthatóan megjelent a „börtönbüntetés minimális alkalmazásának elve”.⁶

Jelentős szakmai eseményként értékelhető, hogy 1990-ben megalakult a Magyar Börtönügyi Társaság, amely a kodifikáció és a modernizáció elkötelezett híveit tömörítette. Természetesen ez a folyamat közvetlen befolyást gyakorolt a büntetés-végrehajtás munkájának jogi szabályzására. A cél egy új büntetés-végrehajtási törvény megalkotása volt, azonban a korabeli viszonyok csak azt tették lehetővé, hogy egy novellatervezet szülessen, ez másfél évnyi előkészület, széles körű egyeztetés után megtörtént. Ez a törvény azon kevés jogszabályok közé tartozott, amelynél a szavazási arány (minimális tartózkodás) jól mutatta a politikai konszenzust a börtönügyben. Az idáig vezető út tehát viszonylag problémamentes volt, ezt szemléletesen támasztja

³ Kabódi et al. (1989) 20.

⁴ Vókó (1990) 291.

⁵ Jescheck (1980) 9.

⁶ Sereg (1994) 46.

alá az a levélváltás, amely a Magyar Kriminológiai Társaság és az Igazságügyi Minisztérium között zajlott le 1991 őszén. Bárd Károly helyettes-államtitkár kiemelte: „A büntetés-végrehajtási tvr-hez készítendő novella tervezetének elveit a Kormány 1991 nyarán tárgyalta meg. Az elfogadott előterjesztést – egyezően a Kriminológiai Társaság levelében megfogalmazottakkal – kilátásba helyezi az elítélti jogok újrászabályozását, a fegyelmi döntések bírói felülvizsgálatát és általánossá teszi a jogorvoslati jogot a büntetés-végrehajtási bíró határozatai ellen.”⁷

Nem kerülhető meg, hogy ezeket az elveket közelebbről is megvizsgáljuk, hiszen ezek álltak a kodifikáció szellemi forgástengelyében. Előzőleg azonban azt kell látnunk, hogy az 1990-es évek elején bizonyos szempontból patthelyzet alakult ki. Felismerték, vagy inkább belátták, hogy a büntetőjogi kodifikációt részreformok sorozata fogja megelőzni, azaz „illúzióknak bizonyult, az az elképzelés, hogy a politikai rendszer változásával egy csapásra új igazságszolgáltatási rend születik.”⁸ Nem valósult meg az a várakozás sem, amely a rendszerváltás eufóriájában reménykedve azt vizionálta, hogy rövid időn belül vakmerő megoldások születnek a magyar börtönügyben. A nyugati országokban a volt szocialista országoktól várták a nagy európai börtönrendszeri megújulást, ám ehhez képest csak a nyugati struktúrák közötti válogatásra futotta a honi szakemberek erejéből. Bárd Károly ezt így fogalmazta meg: „...a régió kodifikátorai (a jogszabályok címzettjeivel együtt) fáradtak a kísérletezéshez.”⁹

A tárgyalat időszakban kényszeredetten látták be, hogy a büntetés-végrehajtási jog átfogó kodifikációjának előfeltétele az alaki és az anyagi büntetőjog teljes körű átalakítása, azonban az új Btk. és Be. megalkotása ekkor még fényévnnyi távolságra volt.¹⁰ Kényszermegoldásként tehát a büntetés-végrehajtási jog részterületeinek átalakítása maradt, várakozva arra, hogy a nagy ívű kodifikációs törekvések térnyerésében egyszer majd sor kerülhet e terület generális átalakítására is.

Bölcs előrelátásra vall ugyanakkor, hogy a rövid távú rész módosítások igazodtak azokhoz az elvekhez, amelyek az átfogó reform alapját adták.

A kodifikáció elvei között szerepelt a büntetés-végrehajtás színvonalának növelése, amelyet három szegmensben kívántak kibontani. Az első az igazságszolgáltatás punitivitásának mértékében jelentkezett, amely a szabadságvesztésüket töltők számával jellemezhető. A büntetés-végrehajtási jog mozgásteret e tekintetben igen szűkre szabott, hiszen a jellegéből adódóan más jogágak „termékét” kell végrehajtani, azaz nincs befolyása az igazságszolgáltatás bírói szakaszára. Ennek ellenére a színvonalas börtönprogramokat, a börtönártalmak csökkentését jelölték meg, mint egy, vagy inkább egyetlen, rendelkezésre álló eszközt a visszaesés elleni küzdelemben, amely a büntetés-végrehajtás rendelkezésére áll.

Második helyen hangsúlyozták a jogállami elvárásoknak való fokozott megfelelés szükségességét. Ez a büntetés-végrehajtási viszonyok „jogiasítását” jelentette, különös

⁷ Bárd (1992) 2.

⁸ Bárd (1992) 3.

⁹ Bárd (1992) 3.

¹⁰ A Be. 1998-ban, a Btk. 2013-ban (!) lépett hatályba.

figyelemmel az elítélt státusának körülírására és a jogvédelem biztosítására. Megfogalmazódott tehát annak igénye, hogy az elítéltek jogi helyzete taxatívén meghatározott rendszerben, a jogok és kötelezettségek szerinti felosztásban jelenjen meg, külön kiemelve az elidegeníthetetlen (emberi) jogokat. Lehetőséget kívántak adni a fenyegetések elleni bírói jogorvoslatra is a fellebbezési jog bevezetésével. Ezzel a kontradiktórikus perhez hasonló rendszer alakul ki: bizonyítás felvétele esetén a büntetés-végrehajtási bíró tárgyalást tart, az ügyész és a védő az elítélt meghallgatásán jelen lehet.

A harmadik princípium a fogva tartás körülményeinek javítását szorgalmazta, amelynek szerves részét képezte a külvilággal való kapcsolat fenntartása és a nyitott rezsim kialakítása, akár az intézeten kívüli munkavégzés megteremtése érdekében.

A tárgyalat időszak kiemelkedő eseménye volt az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozás 1992-ben. Ez teremtette meg az alapvető jogok intézményesített védelmét, amikor létrehozta a legmagasabb szintű jogvédelmet biztosító nemzetközi bírói testületet, az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB).

A jogalkotást előkészítő munka során az Európa Tanács szakértői¹¹ is megismerték a tervezetet és többnapos konferencián vitatták meg annak részleteit, amelynek végén kijelentették, hogy: „...90%-ban megfelel a legkényesebb igényeknek és a hiányzó tíz százalék is inkább jogtechnikai, megfogalmazásbeli hiányosságokat takar, amelyek viszonylag könnyen megszüntethetők. Külön kiemelték: egyedülálló, hogy egy ország ilyen jellegű törvényét nemzetközi szakértőkkel átvilágíttatja.”¹² A lelkiismeretes előkészítő munka eredménye a 49. §-ból álló 1993. évi XXXII. törvény (továbbiakban: novella), amely április 15-én lépett hatályba. Nem egyszerűen az akkor hatályos 1979. évi 11. számú tvr. technikai reformjáról volt szó, hiszen a törvény rendelkezései éppen azokon a pontokon módosították a szabályozást, amelyek egy ilyen reformáció alapjait adják (cél-, feladat- és eszközrendszer, ennek új technikái).

A kodifikáció elvei és főbb irányai

A változások a büntetés-végrehajtás tevékenységét alapvetően négy körben érintették. A törvény korszerűsítette a büntetés-végrehajtás szakmai munkájának alapfogalmait; pontosan meghatározta az elítéltek jogaival kapcsolatos szabályokat; kibővítette a bíróság feladatait az elítéltek jogérvényesítésével, bizonyos esetekben a jogvédelmével kapcsolatosan a szabadságvesztés végrehajtásának belső rendszerét (az úgynevezett rezsimjogszabályokat) jelentősen korszerűsítette. Természetesen technikai jellegű módosításokat is végrehajtottak, amelyek elsősorban a Btk. már említett változásaival vannak szoros összefüggésben.

A továbbiakban kísérletet tesznek – elsősorban az elfogadott európai normákra tekintettel – a legfontosabbnak tartott új rendelkezések összefoglalására. A novella alapvető fogalomrendszerének egyik változása a szabadságvesztés végrehajtásának céljá-

¹¹ Tagjai voltak: Norman Bishop (Svédország), Kenneth Neale (Nagy-Britannia), William Rentzmann (Dánia).

¹² Vincze (1992) 3.

ban történt. Az új megfogalmazás szerint a „szabadságvesztés végrehajtásának célja, hogy az e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltek szabadulása után a társadalomba való beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodják újabb bűncselekmény elkövetésétől”. A „nevelés” kifejezés elhagyása ellenére azonban jól érzékelhető a jogalkotó törekvése, hogy a normaszövegben megjelenjen a joghátrány érvényesítése mellett a reszocializáció elve, a speciális prevenció érvényesítése is. A szabadságvesztés céljának megfogalmazása a törvényben természetesen nem „nevelésellenes” kívánt lenni, de a nevelés általános fogalomhasználata helyébe a jogi norma által megfoghatóbb, jobban értelmezhető elemeket hangsúlyozza.¹³

Az eszközrendszer megközelítésére az új fogalomrendszer körében másik rendelkezés ad eligazítást. A novella a szabadságvesztés végrehajtásának feladatává teszi, hogy megőrizze az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét és ezzel segítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom követelményeinek megfelelő önálló életre. Ehhez fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, meg kell teremteni a rendszeres munkavégzés feltételeit. Ezt az eszközrendszert, illetve magát az alkalmazást a magyar büntetés-végrehajtás gyakorlata hagyományosan nevelésnek hívta. A novella a szabadságvesztés alatti munkáltatást a végrehajtás fontos részének nyilvánítja, amelynek célja az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását segíteni, lehetőséget adni a szakmai gyakorlottság megszerzésére és a fejlesztésére, így kapcsolódva az általános reszocializációs célhoz. E rendelkezésnek azért van különösen fontos szerepe, mert immár pontosan, törvényi szinten szabályozza a munkavégzés helyét, szerepét a szabadságvesztés végrehajtásakor, így hosszú vita végére került pont a „hasznot hajtó”, „nyereséges”, társadalmilag hasznos stb. munkavégzés kérdéskörében. Egyértelművé vált, hogy az elítéltek által végzett munka elsődleges célja nem a nyereségé, nem a forintokban mérhető haszon elérése, hanem a már említett célok megvalósítása.

A társadalmi haszon maga a foglalkoztatási lehetőség, a szakmai és egyéb képzés, amelyek által jobban elérhető a jogszabályi cél. Az új megfogalmazások már lényegesen közelebb állnak a szabadságvesztés végrehajtásáról szóló nemzetközi jog normák megközelítéséhez. A szabályozás ilyen módon összhangba került az európai szabályokkal, és a két lényegi elem (joghátrány alkalmazása, a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedés segítése) megadja a végrehajtási szabályok alkalmazhatósági körét is. Az együttműködő szervek köre lényegesen kibővült, megjelentek a börtönmissziók és a szabadságvesztés végrehajtásának egyik célját, a szabadulás utáni reszocializációt segítő társadalmi szervezetek.

Különösen fontosnak tartom, hogy a korabeli jogalkotók tevékenységük fókuszába emelték azokat a modern európai alapértékeket, amelyeket ma már a szabadságvesztés végrehajtásának alapelveiként ismerünk.¹⁴ A normalizáció büntetés-végrehajtási alapelve az egyik ilyen meghatározó fundamentum. Viszonylag későn vált általánosan elfogadott büntetőfilozófiai alaptétellé, hogy a szabadságvesztés a legsúlyosabb bünte-

¹³ Novella, 38. §.

¹⁴ Pallo (2017) 134.

tés, hiszen a szabad ember legfontosabb jogát, a személyes szabadságot vonja el, akár a legitim (állami) erőszak alkalmazásával. Erre az alapvetésre épül az a megközelítés, amely szerint a szabadságvesztésben a büntetőelem csak és kizárólag a szabadság elvonása és semmi más. Ahhoz, hogy ez a tétel a gyakorlatban is valóságos tartalommal jelenjen meg az szükséges, hogy absztrakt módon fogalmazódjon meg: szabadságvesztés során az elítéltet csak olyan törvényes joghátrány érheti, amelyet a bíróság jogerős ítélete kimond. Mindez csak akkor valósulhat meg, ha a végrehajtás körülményeit úgy alakítjuk, hogy törekszünk azokat közelíteni a szabad élet körülményeihez. Azonban ebben az esetben is érvényesülnie kell annak, hogy a büntetés célja nem sérülhet, azaz a normalizáció nem válhat parttalaná, mert annak természetes korlátját a jogszabályi háttér pontosan meghúzza.

A másik fontos tényező az, hogy a szabad élethez való közelítés minősége országonként változik, másképp fogalmazva annak a függvénye, hogy az adott állam mennyi támogatást biztosít a börtönrendszerének. E tekintetben Európa-szerte igen nagy szórást mutatnak az egyes országok megoldásai és lehetőségei, amelynek gyökerei többek között az eltérő történeti fejlődésben keresendők. Annyi azonban biztos, hogy a szabad élethez való közelítés mértéke nem szűkülhet le addig, hogy az embertelen vagy megalázó bánásmóddá váljon. A normalizáció végső soron azt a célt szolgálja, hogy a szabaduló elítélt olyan élethelyzetben legyen, hogy személyisége és szociális készségei alkalmassá tegyék az önálló és jogkövető életvitelre, amelyhez természetesen minden segítséget meg kell kapnia. Ez legfőképpen a pártfogó felügyelők tevékenységével valósul meg.

A társadalomba való beilleszkedés sikere nagymértékben függ attól, hogy az egyes elítéltekre alkalmazott kezelési módszerek valóban személyre szabottak-e. Ahhoz, hogy a szabadságvesztés végén a remélt célok elérhetővé váljanak, csak akkor van esély, ha az egyes elítélt olyan kezelési programban részesült, amely az egyéni és egyedi igényeihez igazodott.¹⁵ Az egyéniesítés egy lépcsőzetes szakmai folyamat, amely már az ítélet kiszabásakor megjelenik, hiszen a bíró első lépésként meghatározza a végrehajtási fokozatot. Ezt követően az elítéltet az intézetben különböző személyiségadekvát szempontok (életkor, kriminológiai jellemzők, reintegrációs szempontok, egészségügyi állapot stb.) alapján csoportba sorolják és azonosítják az individuális reintegrációs szükségletet. A lépcső utolsó fokaként az elítélttel együttműködve készül el az egyéni (reintegrációs) terv, amely végrehajtása vagy szükséges módosítása ugyancsak a szabad életre való alkalmasságot hivatott előmozdítani a megfelelő reintegrációs programokban való részvétel lehetőségéhez.

A nyitottság elve azt a célt szolgálja, hogy az elítélt minél szélesebb körben tarthasson kapcsolatot a társadalommal, ennek feltétele, hogy olyan jogintézmények funkcionáljanak mind az anyagi, mind a végrehajtási jogban, amelyek lehetővé teszik az intézetek legális elhagyását. A novella korszakos jelentőségű újítása volt ezen a területen az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) bevezetése. A nyitottság másik összetevője

¹⁵ Pallo (2017) 135.

az intézetben belüli lehetőségek széles tárháza, amelyek a külvilág eseményeiről való tájékozódás eszközeiként jelennek meg. Persze az is kellő szakmai óvatosságot jelzett, hogy a külvilág felé való nyitás csakis átgondolt és fokozatos lehetett.

A novella külön címben, összefoglaló jelleggel meghatározta a szabadságvesztésre ítélt jogait és kötelezettségeit, az eddiginél lényegesen pontosabb megfogalmazásban. Az elítélt törvényben előírt kötelezettségei, az őt általában megillető jogok, valamint annak törvényi meghatározása is, hogy mely törvényi jogai szünetelnek a szabadságvesztés végrehajtásakor. Az elítélt kötelezségeinek meghatározásánál is jól kitapintható az újfajta jogalkotói gondolkodásmód. Az elítélt kötelezségei ellentételezésképpen megjelennek már ennek korlátai is a hatalom oldaláról. Így például a törvény előírása szerint az elítélt köteles a szabadságvesztését a büntetés-végrehajtási szervek által meghatározott helyen tölteni. Ez a köteletség ebben a megfogalmazásban természetesen magában foglalja a kijelölt intézetet és az intézetben belüli meghatározott lakókörletet – zárkát – is. Más rendelkezések ugyanakkor a büntetés-végrehajtás ezzel kapcsolatos kötelezettségeit rögzítik. Ilyenek voltak például a lakóhelyhez legközelebbi intézetben való elhelyezés kötelezettsége vagy az egészséges, kulturált elhelyezésre vonatkozó szabályok megjelenése.

A novella jeleníti meg első alkalommal azt a felosztást, amely az elítélt jogainak kézenfekvő szempontok alapján való csoportosítását tartalmazza. A szabályozás szellemiségébe „beleértve” jelennek meg azok a jogok, amelyek az elítéltet, mint embert és állampolgárt illetik meg, és ebből adódóan a szabadságvesztés során ezek nem csorbulhatnak, ilyen például az emberi méltósághoz vagy az élethez való jog. Az elítélt állampolgári minőségéből fakadó jogait további alrendszerbe tagolta a törvény, így azonosítva a szünetelő (például tartózkodási hely szabad megválasztása, sztrájkjog), a módosuló (például munkához való jog), valamint az elítélt és a végrehajtó szervezet közötti kapcsolatrendszerrel jellemző jogokat, amelyek az ellátásban és a kapcsolattartásban teljesebben ki. Látható az a jogalkotói szándék, amely arra épült, hogy a szabadságvesztés rendje és az elítéltek törvényben garantált jogainak érvényesítése között igyekezett megtalálni a megfelelő arányokat. Ennek célja nem volt más, mint annak feltétlen biztosítása, hogy mindegyik egymásra is figyelemmel érvényesülhessen, így ezt a célt jól szolgálta a jogok taxációja és a korlátozások pontos meghatározása. Fontos elvi kinyilatkoztatás volt az is, hogy a novella egyértelműen kimondta, hogy az elítélt állampolgári kötelezettségei és jogai annyiban szünetelnek, illetve korlátozottak, amennyiben erről az ítélet vagy a törvény rendelkezik.¹⁶

A szabályozás elvi mozgatórugójaként feltétlenül szólni kell arról a törekvésről, amely a paternalista szemléletmóddal való szakítást jelenti. Ennek lényege, hogy a börtön a társadalomba való visszailleszkedést elősegítheti ugyan, de a cél megvalósításának hordozója elsősorban maga az elítélt. Adekvát szakmai válasz minderre csak úgy adható, ha a különböző programokban való részvételt, csak ösztönzéssel és nem kényszerrel biztosítja a végrehajtó rendszer. Korszakos jelentőségű volt e doktrína jegyében

¹⁶ Novella, 32.§

a már említett félig nyitott végrehajtás bevezetése, amely enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) néven vonult be a magyar büntetés-végrehajtási jogba. A jogintézmény progresszív elvek alapján az elítélt előmeneteléhez igazodva a zárt intézet életkörülményeit fokozatosan oldva közelítette a szabad élet körülményeihez.¹⁷

Ugyancsak a változó szemlélet térnyerését mutatja, hogy lehetővé vált a 24 órát meg nem haladó kimaradás alkalmazása, amely a családi kapcsolatok fenntartását igyekezett támogatni. A jutalmazás eszközei közé került az eltávozás, amelyet ugyancsak komoly ösztönző elemként tartalmazott a szabályozás. Az „emberarcú” büntetés-végrehajtás nyilvánult meg a súlyosan beteg hozzátartozó meglátogatásának, illetve temetésén való részvétel engedélyezésében.

A novella jelentősége és általánosítható konzekvenciái

Összegzőképpen elmondható, hogy az 1993-as jogharmonizáció szakmailag egyértelművé tette az uralkodó európai börtönfilozófia adaptálására irányuló honi törekvést. Fontos eredményként kell megemlíteni, hogy az 1987-es börtönügyi szabályok szellemisége megjelent és az alapvető paletta kibővült a normalizáció és a nyitottság fundamentális értékeivel. Fontos elvi tényezőnek értékelem azt is, hogy a végrehajtás célja a joghátrány tekintetében mint eszköz jelenik meg.¹⁸ Azonban az eredetileg célként kitűzött önálló büntetés-végrehajtási törvény megalkotásának elmaradása árnyékként vetült a következő évekre. Mindennek hátránya abban jelentkezett, hogy a „félkodifikáció” nem tette lehetővé a megörökölt szakmai és rendszerbeli hiányosságok felszámolását, másrészt pedig nem volt mindig képes az újonnan keletkező ellentmondásokat jól kezelni. Vitathatatlan eredménye azonban az, hogy a börtönrendszer merevségét enyhítette, az alapvető büntetés-végrehajtási viszonyokat jogilag megerősítette és az önkény lehetőségét visszaszorító kiszámíthatóság is megvalósult. Mindezek ellenére az elkövetkezendő időszakban a magyar büntetés-végrehajtási joganyag továbbra is a „patchwork”-jellegű, sokszor a kevéssé átgondolt és kompromisszumos jogalkotás ingoványos talaján találta magát.¹⁹

A kétségkívül nagy előrelépést jelentő novella hatálybalépését követően egyre sürgetőbbé vált a korábbi börtönmodell átalakítása, amelynek lényege a pozitív társadalmi beilleszkedést elősegítő hatásrendszer kialakítását célozta meg. Másképpen, vagy inkább a másik oldalról közelítve az elítéltek együttműködésére alapuló szolgáltatásként kívánták azonosítani a büntetés-végrehajtás tevékenységét elérve azt is, hogy a társadalomban meglévő sztereotíp előítéletesség megváltozzon. Mindehhez komoly szakmai és filozófiai muníciót adtak azok a további döntések, amelyek az európai normák kiteljesedését szolgálták. Ezek közül is kiemelkedik az 1987-es európai börtön szabályok adaptálása. E normarendszer jellemzőjeként elmondható, hogy átfogó szabályanyagként jelenik meg, és nem kötelezi a tagállamokat vállalhatatlan feladatok telje-

¹⁷ Csóti-Lőrincz (1997) 36.

¹⁸ Ez nagyon fontos megállapítás, mert a 2013-as szabályozásban már célként jelenik meg a joghátrány.

¹⁹ Pallo-Forgács (2015) 78.

sítésére. Alapvető célja, hogy olyan útmutatóként szolgáljon, amely hatékonyan segíti a tagállamok büntetés-végrehajtási jogi modernizálását, és segítséget nyújtson olyan kérdések eldöntésében, amelyeknek a belső (hazai) jogba ágyazása még nem történt meg.

A büntetés-végrehajtási jog szempontjából, mindenképpen nagy jelentőséggel bírnak a végrehajtás egyes kérdéseit szabályozó miniszteri rendeletek, amelyek elég nagy késéssel jelentek meg és emiatt a végrehajtás képlekennyé vált ebben az időszakban. E jogszabályok viszont hatálybalépésüket követően valamennyi részletkérdésben kel­lő eligazítást adtak a végrehajtásban részt vevők számára. A legmarkánsabb regulák a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás szabályairól szóló 6/1996 (VII.12.) IM rendeletben jelentek meg.

Összegezve tehát a novella hatásait, megállapítható: rendszerváltozás első éveiben meginduló reform-előkészületek azt a reményt keltették, hogy a szükségszerű jogi korszerűsítésen túl a magyar büntetőjog a börtönrendszer működésének objektív és szubjektív feltételein is gyökeres javítást tud elvégezni. Viszonylag rövid idő alatt azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az ország gazdasági állapota ezt nem teszi lehetővé, sőt még a korábbinál is szűkösebb erőforrások álltak rendelkezésre. A büntetés-végrehajtás átfogó reformja tehát elmaradt, mintegy ismét deklarálva a börtönügy szekunder helyre való pozicionálását. Álláspontom szerint ez újabb bizonyítéka az általános és hamis vélekedésnek miszerint: a börtönügy nem fontos, alapvető funkcióját mechanikusan képes ellátni.²⁰

Ez a felfogás szakmai-etikai válságot indukált, amely, mint visszatérő motívum, élénk mozgást és pezsgést eredményezett. Megítélésem szerint ez egy újabb börtönügyi konzekvencia: az előrelépéshez szakmai válság szükséges, amely felszabadítja azokat a potenciális energiákat, amelyek akár a szakma legmélyebb bugyraiból táplálkoznak.

Különösen élénk polémia alakult ki például az elítéltek munkával foglalkoztatásának kérdésében, sor került a büntetés-végrehajtás és a társadalmi környezet viszonyának újszerű értékelésére, felélénkültek az elítéltek informális struktúrájáról, a börtön-társadalom belső, szociológiai mozgásformáiról végzett kutatások. Mindez számomra a „börtönügy, avagy a büntetés-végrehajtási jog, szintetizáló, gyűjtő entitását” jelenti, hiszen minden olyan tudományterület megjelenít, amelynek kutatási fókuszában szabadságától legitim módon megfosztott egyén áll. Megítélésem szerint nagyon kevés azoknak a tudományterületeknek a száma, ahol az ismeretanyag folyamatosan és dinamikusan változik, azaz élő tudománnyá a mindennapok történései teszik. A modern értelemben vett büntetés-végrehajtási jog steril módon ilyen, mert: a valóságból táplálkozva, közvetlenül felszívja a bűnözés, mint társadalmi jelenség megítélésének jogi, gazdasági és pönológiai törvényszerűségeit.

Ebből azt a következtetést vonom le, hogy vitathatatlanul interdiszciplináris jegyei alapján, a büntetés-végrehajtási jog a jövő egyik meghatározó tudományágzatának vá-

²⁰ Pallo (2016) 232.

rományosa, és ennek felismerése kimozdítja a méltatlan és sokszor „*másodlagos*” jelzővel illetett kategóriából.

- Amennyiben a novella közvetlen szakmai hozadékain túltekintünk, akkor szembeötlik egy közvetett hatása is, amely nem más, mint hogy olyan szellemi pezsgés indult meg, amelyre már nagyon régóta nem volt példa. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a büntetés-végrehajtás megélte a saját fordított „*Sturm und Drang*” korszakát, ugyanis a vágy után megvalósult a pozitív értelemben vett teremtő erejű vihar. Mindezt szemléletesen bizonyítja, hogy a novella a végrehajtás problémáira számos minőségi választ adott, és jóval nagyobb a harmóniát eredményezett, mint a diszharmóniát.²¹ Ennek pedig egyenes következménye, hogy az elmúlt negyedszázadban a novellához köthető interpretáció egy pillanatra sem szenvedett törést, és méltán kiemelhető a magyar büntetés-végrehajtási jog történetében.
- Mint a büntetés-végrehajtási jog tudományos értékek mentén való fejlesztésének elkötelezett híve, úgy gondolom, hogy e negyedévszázados évforduló mellett hiba lett volna szó nélkül elmenni. Remélem, hogy tanulmányommal sikerült elismerésemet kifejezmem azoknak, akik tudásukkal és elkötelezettségükkel sikerre vitték a rendszerváltás büntetőjogi reményeinek és szellemiségének esszenciáját jelentő jogszabályt.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bárd Károly (1992): Az Igazságügyi Minisztérium válasza: folytatódnak a kodifikációs munkák. *Börtönügyi Szemle*, 11. évf. 1. sz. 2.
- Csóti András – Lőrincz József (1997): Múlt és jövő. *Börtönügyi Szemle*, 16. évf. 2. sz. 32–40.
- Jescheck, Hans Heinrich (1980): *Berichte und Mitteilungen der M.P.G.* München.
- Kabódi Csaba – Lőrincz József – Vókó György (1989): Szót kér a büntetés-végrehajtási jog. *Jogpolitika*, 1. sz. 19–21.
- Pallo József (2017): Karakteres elvek és értékek napjaink büntetés-végrehajtási jogában. *Belügyi Szemle*, 65. évf. 10. sz. 123–137.
- Pallo József (2016): Új horizontok a büntetés-végrehajtási jogban. In Hack Péter – Horváth Georgina – Király Eszter szerk.: *Kodifikációs Kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 231–248.
- Pallo József – Forgács Judit (2015): Vonzások és választások. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 11. sz. 77–95.
- Sereg Pál (1994): Törvény Európába: a büntetés-végrehajtási jogalkotás jelenkori történetének vázlata. *Börtönügyi Szemle*, 13. évf. 3. sz. 44–55.
- Vincze Tamás (1992): Az Európa Tanács szakértői Budapesten: konzultáció a törvényjavaslat tervezetéről. *Börtönügyi Szemle*, 11. évf. 2. sz. 1–3.
- Vókó György (1990): A büntetés-végrehajtási jog továbbfejlesztésének, tudományos művelésének szükségességéről. *Jogtudományi Közlöny*, 45. évf. 7-8. sz. 291–297.

²¹ Pallo (2016) 231.

ABSTRACT

Correctional Legislation and Codification Following the Regime Change in Hungary

PALLO József

It is almost a quarter of a century since the correctional legislation of 1993 came into effect. The importance of this regulation cannot be stressed enough since its focus was to facilitate Hungary's entry to the more up-to-date European norms. By analysing the social and legal circumstances of the era, the author presents the most important events of the codification, its provisions and long-term effects. The author concludes by stating that modern correctional philosophy has only had a brief impact on the legal evolution of the relevant fields.

Keywords: *Hungarian Prison Code, anniversary, reintegration, principle rules, experiences*